

سفر رضا شاه به ترکیه

روز شنبه 12 خرداد 1313، رضاشاه تنها مسافرت خارجی خود را با حرکت به سمت ترکیه آغاز کرد. او در رأس يك هیأت 17 نفره که اکثرشان نظامی بودند، به این سفر مبارت کرد.

در میان رهبران کشورهای جهان رضاشاه نخستین کسی بود که به محض اعلام جمهوری در ترکیه، تغییر حکومت را به آتاترک تبریک گفت. سردار سپه که در آن زمان به تازگی به نخست‌وزیری منصوب شده بود، در آبان 1302 يك جلد کلام‌الله مجید و يك قبضه شمشیر مرصع به عنوان هدیه برای آتاترک فرستاد و به او تبریک گفت. این امر مقدمه‌ای برای ایجاد روابط دوستانه میان دو کشور گردید.

در اول اردیبهشت 1305 عهدنامه و دادیه و تأمینیه بین دو کشور منعقد گردید و قرار شد مذاکرات مربوط به انعقاد موافقتنامه‌های گمرکی و سرحدی و مبادلات پستی و غیره نیز بلافاصله آغاز شود. اما حوادث مرزی و اقداماتی که ترکها در سرکوبی عشایر کرد مرز نشین به عمل آوردند باعث وقفه این مذاکرات شد. در مهر 1306 ترکها به گمان اینکه يك ستون از ارتش آنان که به دست کردها اسیر شده بود به ایران آورده شده و تحت اختیار مقامات ایرانی می‌باشد، سفیر خود را از تهران احضار کردند و روابط بین دو کشور تیره شد. اما پس از توضیحاتی که دولت ایران داد، بحران برطرف و مذاکرات از سر گرفته شد و منجر به امضای موافقتنامه گمرکی در خرداد 1309 و موافقتنامه تعیین خط سرحدی در دی 1310 گردید. به موجب موافقتنامه اخیر بخشی از اراضی مجاور کوه آرات به ترکها واگذار شد و در عوض قطعه زمین وسیعی در کردستان به ایران تعلق گرفت. 1. در 14 آبان 1311 نیز دو عهدنامه مودت و امنیت و رفع اختلاف مرزی در آنکارا بین دو کشور به امضا رسید.

مسافرت رضاشاه به ترکیه در 1313 فصل جدیدی در روابط دو کشور گشود.

باقر کاظمی وزیر امور خارجه، حسین سمیعی رئیس تشریفات داخلی، حسین شکوه رئیس دفتر مخصوص، قره‌گوزلو رئیس تشریفات، امیر لشکر امان الله جهانبانی، سرتیپ عبدالرضا افخمی، سرتیپ صادق کوپال، سرهنگ حسن ارفع، سروان محمود خسروانی، سروان حسینقلی اسفندیاری، سروان عبدالله ظلی، سروان علی‌اصغر مزینی، ستوان یکم محسن قدیمی، عباس فروهر معاون تشریفات وزارت خارجه، حسین قدسی منشی وزیر خارجه، یوسف شکرانی عضو دربار و اسدالله ارفع رئیس بخش رمز ستاد ارتش، اعضای هیأت همراه رضاشاه را در سفر به ترکیه تشکیل می‌دادند.

علت آنکه رضاشاه، بیشتر افراد هیأت خود را از میان نظامیان برگزید، گزارشهایی بود که طی آن آتاترک رئیس جمهور ترکیه قصد داشت در جریان سفر شاه به ترکیه، قدرت نظامی کشورش را به رخ و بکشد. 2. به همین دلیل بازدید از مکانهای نظامی، تأسیسات ارتش و رژه یگانهای زمینی، هوایی و دریایی ترکیه در برنامه سفر شاه ایران از ترکیه گنجانده شده بود.

رضاشاه و هیأت همراه از طریق تبریز، خوی و ماکو وارد خاک ترکیه شد و پس از عبور از مسیرهای قارص، ارزروم، طرابوزان و سامسون وارد آنکارا پایتخت این کشور شد. او روز 21 خرداد وارد ترکیه و روز 26 خرداد وارد آنکارا شد، 38 روز در آن کشور ماند و روز 20 تیر به تهران بازگشت، مقر حزب خلق، ساختمان ریاست جمهوری و وزارت خارجه و مجلس ملی ترکیه، سربازخانه‌ها، رژه‌های هوایی، دریایی و زمینی، استحکامات تنگه‌های داردائل و بسفر، قصرهای سلاطین عثمانی، میدان اسب‌دوانی، مدرسه پیشاهنگی دختران و پسران و چند مجلس موسیقی و رقص و آواز، از مهمترین مراکزی بود که شاه ایران و همراهانش طی اقامت خود در ترکیه مورد بازدید قرار دادند.

سفر به ترکیه تأثیر عمیقی بر روحیات رضاشاه گذاشت. او به ویژه در بخش بی‌حجابی زنان بیش از سایر مشاهدات خود تحت تأثیر قرار گرفته بود.

«مستشارالدوله» سفر کبیر ایران در ترکیه می‌گوید اولین اظهارات رضاشاه که حاکی از تأثیرپذیری وی در زمینه مشاهداتش از زنان ترکیه بود، جمله‌ای بود که شاه در عمارت حزب خلق ترکیه خطاب به وی بر زبان آورد. مستشارالدوله خاطره خود را در این زمینه برای سناتور صدیق اعلم چنین نقل کرده است:

شبی پس از پایان ضیافت رسمی باشکوه وقتی رضاشاه به عمارت حزب خلق که محل اقامت او در آنکارا بود مراجعت کرد تا پاسی از شب خوابید و در تالار بزرگ خانه ملت قدم میزد و فکر می‌کرد و گاه گاه بلند می‌گفت: عجب! عجب! وقتی چشمان شاه متوجه من شد که در گوشه تالار ایستاده بودم فرمود: «صادق من تصور نمی‌کردم ترکها تا این اندازه ترقی کرده و در اخذ تمدن اروپا جلو رفته

باشند. حالا می‌بینیم که ما خیلی عقب هستیم مخصوصاً در قسمت تربیت دختران و بانوان».

من در جواب رضا شاه عرض کردم: «قربان در سایه اعلیحضرت همایونی ترقیات عظیم نصیب ملت ایران شده است» رضاشاه جواب داد: «معدلك هنوز عقب هستیم و فوراً باید با تمام قوا به پیشرفت سریع مردم مخصوصاً زنان اقدام کنیم. 3

رضا شاه 2 سال پس از پایان سفر خود به ترکیه در آذر 1314 به محمود جم رئیس‌الوزرا چنین گفت:

نزدیک دو سال است که این موضوع - کشف حجاب - سخت فکر مرا به خود مشغول داشته است، خصوصاً از وقتی که به ترکیه رفتم و زندهای آنها را دیدم که «پیچه» و «حجاب» را دور انداخته و دوش بدوش مردهایشان در کارهای مملکت به آنها کمک می‌کنند، دیگر از هر چه زن چادری است بدم آمده است. اصلاً چادر و چاقچور دشمن ترقی و پیشرفت مردم است. 4

از دیگر پیامدهای سفر رضاشاه به ترکیه انعقاد پیمان «سعدآباد» در تهران - تیر 1316 - میان وزیران چهار کشور منطقه بود. به موجب این پیمان چهار دولت پادشاهی افغانستان، ایران، ترکیه و عراق در زمینه یکسان سازی سیاستهای منطقه‌ای و حمایت از یکدیگر در صورت بروز خطر، متعهد شدند. گفته می‌شود انعقاد پیمان سعدآباد پیشنهاد دولتمردان انگلستان بود. زیرا آن کشور در سالهای دهه 1930 / 1310 تا 1320 ش با اوجگیری خطر کمونیسم استالینی همواره در تلاش بود تا برای حفظ منافع خود در آسیا دولتهای این قاره را به صورت یک دیوار دفاعی به یکدیگر متصل و متعهد سازد. 5

1. سیاست خارجی ایران در دوران پهلوی، نشر البرز، عبدالرضا هوشنگ مهدوی، ص 42 .

2. تاریخ بیست ساله ایران، حسین مکی، جلد ششم، ص 146 .

3. تاریخ بیست ساله ایران، همان، ص 157 .

4. کشف حجاب، زمینه‌ها، پیامدها و واکنش‌ها، مهدی صلاح، مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی، ص 118.

5. برای آشنایی با پیمان سعدآباد به مقاله‌ای با همین عنوان در سایت مؤسسه مطالعات و پژوهشهای سیاسی مراجعه شود .